

José Saramago: Povídka o neznámém ostrovu

Jeden muž šel, zaklepal u krále na dveře a řekl mu, Dej mi nějakou loď. Králův dům měl mnoho dveří, ale s žádostmi se chodilo k těmto. Král seděl stále u dveří pro obdarovávání (aby nedošlo k omylu, obdarovávání byl král) a vždycky, když slyšel, že někdo volá u dveří pro žádosti, tvářil se, že neslyší, a teprve tehdy, když se ustavičné dunění bronzového klepadla stávalo víc než vtíravé, přímo skandální, a rušilo okolní klid (lidé začínali reptat, Co to máme za krále, když neúraduje), dal příkaz prvnímu tajemníkovi, aby zjistil, co chce ten neodbytný žadatel, který ne a ne přestat bušit. První tajemník si pak zavolal druhého tajemníka, ten povolal třetího, ten zas dal příkaz prvnímu zástupci, který zavolal druhého zástupce, a tak to šlo dál až po uklízečku, kterážto, nemajíc koho si zavolat, pootevřela dveře pro žádosti a zeptala se skrz škvíru, Tak copak chceš. Prosebník řekl, proč přišel, to jest, přednesl svoji žádost, a potom se uchýlil do nějakého kouta za dveřmi a tam čekal, až jeho žádost postoupí opačným směrem od jednoho po druhém až ke králi. Jelikož král byl stále zaneprázdněn obdarováváním, dával si s odpovědí na čas a bylo již nemalým projevem zájmu o blaho lidu, když se rozhodl vyzvat prvního tajemníka, aby mu předložil písemné dobrozdání, a není snad třeba dodávat, že tento příkaz pak šel postupně přes druhého a třetího tajemníka, až opět doputoval k uklízečce, která záležitost buď vyřídila nebo nevyřídila, podle toho, jak byla zrovna naložená.

S tím mužem, který chtěl loď, to ale proběhlo poněkud jinak. Když se ho uklízečka skrz škvíru ve dveřích zeptala, Tak copak chceš, ten muž nežádal, na rozdíl od všech před ním šlechtický titul ani žádné vyznamenání a dokonce ani peníze, ale odpověděl, Chci mluvit s králem. Vždyť přece víš, že král sem nemůže přijít, že je u dveří pro obdarovávání, odpověděla ta žena, No tak mu řekni, že se odsud nehnu, dokud sem osobně nepřijde a nevyslechne mě, opáčil ten muž, natáhl se napříč přede dveřmi a zabalil se do houně, aby na něj netáhlo. Takže každý, kdo by chtěl dovnitř nebo ven, musel by ho překročit. A tím vznikl obrovský problém, jestliže uvážíme, že v souladu s pragmatikou královských dveří mohl být slyšen vždy pouze jeden žadatel, z čehož vyplývalo, že dokud někdo čekal na odpověď, nemohl se přiblížit nikdo jiný, aby vyložil své potřeby či ambice. Tento článek nařízení byl na první pohled pro krále výhodný, neboť tím, že ho méně lidí přicházelo obtěžovat svými nářky, zbývalo mu více času na to, aby se mohl v klidu věnovat obdarovávání, těšit se z darů a kochat se jimi. Na druhé straně však z toho pro krále zjevně vyplývala též újma, a to nemalá, neboť veřejné protesty, k nimž docházelo, když se čekalo na odpověď déle, než bylo únosné, závažným způsobem podněcovaly nespokojenost ve společnosti, což zase mělo okamžitě negativní dopad na příliv darů. V tomto konkrétním případě vedl výsledek porovnání zmíněných výhod a škod k tomu, že se po třech dnech král dostavil ve své královské osobě ke dveřím pro žádosti, aby zvěděl, co chce ten drzoun, který odmítl poslat svoji žádost obvyklou byrokratickou cestou. Otevři ty dveře, přikázal král uklízečce, a ona se zeptala. Úplně nebo jen trošku. Král okamžik zaváhal, dosti nerad se totiž vystavoval pouličnímu povětří, pak ale usoudil, že by to nevypadalo dobře a nebylo by hodno jeho majestátu, aby s poddaným mluvil skrze škvíru, jako kdyby se ho bál, a ještě když u toho je uklízečka, bůhvíco by hned kde roztroubila, Dokořán, přikázal.

Ten muž, co chtěl nějakou loď, uslyšel, jak cvakla zástrčka, i zvedl se z prahu, sroloval houni a čekal. To bylo znamení, že konečně někdo přijde a že se tedy místo u dveří brzy uvolní, a tak se ke dveřím nahnul houf těch, kdo postávali okolo a čekali, až jim trůn projeví svou přízeň, připraveni vrhnout se na to místo, jakmile se uprázdní. Když se král nečekaně objevil (něco takového se nestalo od doby, co začal nosit korunu), převapilo to nezměrně nejen výše zmíněné uchazeče, ale také lidi z celého okolí, a ti, přilákání hlukem, zaplnili okna domů na druhé straně ulice. Jediný, koho to vůbec nevyvedlo z míry, byl ten muž, co přišel žádat nějakou loď. Spoléhal na to, že král jednou, třebaš to bude trvat tři dny, určitě podlehne zvědavosti a bude chtít spatřit toho, kdo si ho zčistajasna a s tak pozoruhodnou drzostí dal zavolat, a nezmýlil se. A tak, puzen nepotlačitelnou zvědavostí a zároveň rozladěn tím srocením, položil mu král nanejvýš nevrle tři otázky, Tak co chceš, Tos nemohl říct rovnou, co chceš, Myslíš, že nemám nic jiného na práci, ten muž ale odpověděl pouze na první otázku, Dej mi nějakou loď, povídá. Král zkoprněl, vyvedlo ho to tak z míry, že mu uklízečka rychle přistrčila vyplétanou židli, tu, na které sedávala ona sama, když šla, kromě úklidu měla totiž na starosti také některé menší šití a správký, jako štipování ponožek pážat. Králi to bylo nepohodlné, poněvadž židlička byla mnohem nižší než trůn, neměl kam dát nohy, a tak je hned skrčoval, hned zase natahoval do stran, zatímco ten muž, co chtěl nějakou loď, trpělivě čekal na otázku, která nutně musela přijít. A můžu vědět, nač vlastně tu loď potřebuješ, zeptal se skutečně král, když se

konečně jakž takž usadil na uklízeččině židli. Chci vyplout hledat neznámý ostrov, odpověděl ten muž, Jaký neznámý ostrov, zeptal se král potlačuje smích, jako by měl před sebou jednoho z těch naprostých šílenců, z těch posedlých mořeplavců, kterým není radno začít hned odporovat. Neznámý ostrov, opakoval ten muž. Hlouposti, žádné neznámé ostrovy už neexistují. Jak můžeš králi vědět, že už neexistují neznámé ostrovy. Všechny ostrovy jsou vyznačené na mapách, Na mapách jsou jen známé ostrovy, A co je to za neznámý ostrov, který chceš hledat, Kdybych ti na to mohl odpovědět, nebyl by neznámý, Kdo ti o něm pověděl, zeptal se král již vážněji, Nikdo, Tak jak můžeš tvrdit, že existuje, Jednoduše proto, že nějaký neznámý ostrov prostě musí existovat, A tak jsi sem přišel a chceš loď, Ano, přišel jsem tě požádat o nějakou loď, Co si vlastně o sobě myslíš, že si troufáš chtít po mně loď, A co si o sobě myslíš ty, když mi ji nechceš dát, Já jsem král tohoto království, a patří mi tedy všechny lodě v tomto království, Spíš patříš ty jim než ony tobě, Co tím chceš říct, zeptal se král znepokojeně, Že ty bez nich nejsi nic, ale ony budou moci vždycky plout i bez tebe, Na můj rozkaz, s mými kormidelníky a s mými námořníky, Já tě nežádám ani o námořníky ani o kormidelníky, Žádám tě jen o jednu loď, Ale jestli ten neznámý ostrov najdeš, bude patřit mně, Tebe králi zajímají jen známé ostrovy, Zajímají mě i ty neznámé, když už nejsou neznámé, Třeba se tenhle nenechá poznat, Tak ti nedám tu loď, Dáš, Když čekatelé u dveří pro žádosti, jejichž netrpělivost rostla každou minutou od počátku rozhovoru krále s tím mužem, uslyšeli, s jakou rozhodností a neochvějným klidem vyslovil to poslední slovo, rozhodli se, spíš proto, aby se ho zbavili, než ze skutečné solidárnosti, zasáhnout ve prospěch muže, co chtěl loď, a začali křičet. Dej mu loď, dej mu loď. Král už otvíral ústa, chystal se dát příkaz uklízečce, aby přivolala stráže, jež by okamžitě nastolily veřejný pořádek a disciplínu, když v tom okamžiku se ke sboru připojily sousedky v oknech a nadšeně křičely, Dej mu tu loď, dej mu tu loď. Tváří v tvář tak jednomyslnému projevu vůle lidu a znepokojen tím, oč mezitím přišel u dveří pro obdarování, zvedl král pravou ruku na znamení, že si žádá ticho, a pravil. Dám ti loď, ale posádku si musíš sehnat sám, všechny své námořníky potřebuji pro plavby na známé ostrovy. V hlučném aplausu přihlížejících zaniklo poděkování onoho muže, který přišel žádat loď, ostatně pohyb jeho rtů mohl stejně tak dobře znamenat Děkuji, můj pane, jako Však já už si nějak poradím, zřetelně však bylo slyšet, co král ještě dodal, Jdi do doků, zeptej se tam po kapitánovi přístavu a řekni mu, že tě posílám já, a ať ti dá nějakou loď, odevzdej mu tuhle moji vizitku. Ten muž, co si přišel pro nějakou loď, přečetl na vizitce pod královým jménem Král a dál pár slov, která král napsal na uklízeččině rameni, Vydej doručiteli této vizitky nějakou loď, nemusí být moc velká, ale ať dobře pluje a je spolehlivá, nechtěl bych mít výčitky svědomí, kdyby se mu nevedlo dobře. Když ten muž zvedl hlavu, tentokrát zřejmě chtěl poděkovat za dar, král už byl pryč, stála tam jen uklízečka a hleděla na něho s úzkostným výrazem ve tváři. Ten muž sestoupil ze schodu u dveří, což bylo znamení, že ostatní uchazeči mohou konečně postoupit, a bylo by zbytečné líčit, jaký nepopsatelný zmatek ihned nastal, každý chtěl zaujmout to místo jako první, ale měli tu smůlu, že dveře už byly opět zavřené. Bronzové klepadlo znovu přivolávalo uklízečku, uklízečka tam ale nebyla, obrátila se a odešla i s kbelíkem a s koštětem jinými dveřmi, dveřmi pro rozhodnutí, kterých se využívá málokdy, ale když už se jich použije, tak to stojí za to. Teď už ano, teď už víme, proč se uklízečka zatvářila úzkostně, právě v tom okamžiku se totiž rozhodla jít za tím mužem, který již zamířil do přístavu, aby si vyzvedl loď. Řekla si, že už bylo dost uklízení a umývání na zámcích, že je na čase změnit zaměstnání, že jejím skutečným posláním je umývat a uklízet na lodích, na moři bude aspoň mít vždycky dost vody. Toho muže ani nenapadne, že ještě než začal shánět posádku, už má za sebou ženu, která bude napříště pověřena mytím paluby a očištěm vůbec, vždyť tak se k nám obvykle osud chová, už je nám v patách, už natahuje ruku, aby nám poklepal na rameno, ale my ještě pořád skuhráme, To je konec, je to všechno na nic, už je to stejně jedno.

Ten muž šel a šel, došel do přístavu, ptal se po kapitánovi a čekání na něho si krátil tím, že se snažil uhodnout, která ze všech lodí, co jich tam bylo, bude ta jeho a jaká bude, už věděl, že nebude velká, králova vizitka mluvila v tomto směru jasně, v důsledku čehož vypadly parníky, nákladní a válečné lodi, ale zas nemůže být moc malá, aby byla schopna odolávat silnému větru a velkým vlnám, i v tomto bodě byl král kategorický. Ať dobře pluje a ať je spolehlivá, tak to doslova napsal, čímž jasně vyloučil čluny, felúky a bárky, plavidla sice dobrá a spolehlivá, samozřejmě podle stavu každého z nich, jež ale nebyla zrozena k tomu, aby brázdila oceány, jenže právě v nich se nacházejí neznámé ostrovy. Poněkud zpovzdálí, schovaná za nějakými barely, přeběhla uklízečka očima lodi, které tam kotvily. Tamhleta by byla podle mého gusta, pomyslela si, její názor však nebyl důležitý, vždyť ještě ani nebyla najatá, poslechneme si nejdříve, co řekne kapitán přístavu. Kapitán přišel, přečetl si vizitku, změřil si toho muže od hlavy k patě a položil mu otázku, kterou král zapomněl položit, Umíš řídit loď, máš kapitánský diplom, na což ten muž odpověděl, Naučím se to na moři. Kapitán pravil, To bych ti neradil, já jsem kapitán, a neodvážil bych se vyplout s jakoukoliv lodí, tak mi dej nějakou, s kterou se můžu odvážit já, ne, žádnou z tamtěch, dej mi radši loď, kterou bych respektoval a která by mohla respektovat mě, Takhle mluví námořníci, ale ty nejsi námořník, Jestliže tak mluvíš, je to jako bych jím byl. Kapitán si znovu přečetl královu vizitku a pak se zeptal, Snad mi aspoň můžeš říct, nač tu loď potřebuješ. Chci vyplout hledat neznámý ostrov, Neznámé

ostrovy už neexistují, Totéž říkal král, Co ten ví o ostrovech, naučil se ode mě, Je divné že ty, muž moře, mi říkáš, že neexistují neznámé ostrovy, já jsem suchozemec, a přece vím, že všechny ostrovy, i ty známé, jsou neznámé, dokud u nich nezakotvíme, Ale ty, jestli jsem to dobře pochopil, hledáš nějaký, kde ještě nikdo nezakotvil, To zjistím, až tam dopluju, Pokud tam dopluješ, Pravda, člověk někdy po cestě ztroskotá, ale kdyby se mi něco takového stalo, musel bys zapsat do přístavní kroniky, že jsem doplul až tam, Chceš říct, že člověk vždycky dojde k cíli, To jistě víš, jinak bys nebyl tím, čím jsi, Kapitán přístavu řekl, Dám ti plavidlo, jaké ti bude vyhovovat, Které to je. Je to jedna loď, co už hodně zažila v dobách, kdy každý hledal neznámé ostrovy, Která to je, Myslím, že dokonce nějaké našla, Která, Tamhleta. Jak uklízečka postřehla, kam kapitán ukazuje, vyběhla zpoza barelů a vykřikla, To je moje loď, to je ta moje, musíme jí prominout to nezdvorné nárokování cizího majetku, samozřejmě nepřiměřené, jehož se dopustila prostě proto, že kapitán vybral přesně tu loď, kterou si oblíbila. Vypadá jako karavela, řekl muž, Tak trochu, souhlasil kapitán, původně to byla karavela, pak ale prošla přestavbou a úpravami a ty ji trochu změnily, Ale je to vlastně pořád karavela, Ano, vcelku si uchovala původní vzhled, A má stožáry a plachty, Ty jsou mimořádně vhodné, když se hledají neznámé ostrovy, Uklízečka se neudržela, Co se mě týče, chci jediné tuhle, Kdo jsi, zeptal se muž, Nepamatuješ se na mě, Nemám ponětí, Jsem ta uklízečka, Čeho, Králova zámku, Ta, co otvírala dveře pro žádosti, Jiná tam nebyla, Tak proč nejsi v králově paláci a neuklízíš a neotvíráš dveře, Protože ty dveře, na kterých mi opravdu záleželo, už byly otevřené, a protože ode dneška budu uklízet jen na lodích, Takže ses rozhodla plout se mnou hledat neznámý otrov, Odešla jsem ze zámku dveřmi pro rozhodnutí, Když je to tak, jdi na tu karavelu, podívej se jak vypadá, už tu stojí dlouho, tak nejspíš potřebuje řádně vydrhnout, a dej si pozor na racky, těm není co věřit, Nechceš jít se mnou, abys poznal svoji loď zevnitř, Řeklas, že je tvoje, Promiň, to bylo jen proto, že jsem si ji zamilovala, Zamilovat si je zřejmě ten nejlepší způsob, jak něco mít, mít je nejspíš ten nejhorší způsob lásky, Kapitán přístavu přerušil jejich rozhovor, Musím odevzdat klíče majiteli lodě, jednomu nebo druhému, dohodněte se, mně je to jedno, Lodě jsou taky na klíč, zeptal se muž, Klíč není od vchodu, ale jsou tam různé zásobníky, skladiště a psací stůl velitele s palubním deníkem, Ať si to všechno vezme na starost ona, já jdu najmout posádku, pravil muž.

Přeložila Marie Havlíková